

Inscriptions de la Mésie Supérieure vol. 111/2, Timacum Minus et la vallée du Timok, ed. Petar Petrović, sous la direction de F. Papazoglou, Centre d'études épigraphiques et numismatiques de la Faculté de philosophie de l'Université de Beograd, Beograd 1995, 156 p.

Ugledno izdanje natpisa Gornje Mezije, koje je počelo sa izlaženjem 1976. g., nastavljeno je posle duže pauze. U najnovijoj svesci objavljeno je 132 epigrafska spomenika antičkog Timacum Minusa (Ravna kod Knjaževca) i doline reke Timoka; preostale dve sveske istog volumena, koje su tek u pripremi, obuhvatiće krajnji severoistok provincije. Prema koncepciji serije, korpus natpisa uvodi odgovarajući istorijski predgovor. Posle podataka o reljefu i prirodnim bogatstvima oblasti (19–21) antičkih puteva i aglomeracija, (23–26), izdavač navodi literarna svedočanstva o Timaku (27–29). Najvažniji deo uvoda obuhvata detaljna, nova obrada istorije razmatrane oblasti: starosedelačko stanovništvo, organizacija rimske uprave (30–36) i arheološko-istorijska slika Ravne (37–48) koju Petrović, po svemu sudeći s pravom identifikuje s antičkim *Timacum Minus*. Tokom dugogodišnjih iskopavanja kojima je rukovodio, Petrović je otkrio kastel, terme, *vicus*, nekropolu; u blizini se nalaze i ostaci hrama, koje je otkrio još N. Vulić, prvi istraživač Ravne. U kule utvrđenja ugrađene su stele, nadjene *in situ*, mnoge od njih sa natpisima (up. mapu na str. 40). Epigrafska gradja je glavni izvor i za utvrđivanje vojnih jedinica Timacum Minusa (44–45). Najstarija potvrđjena, u I veku, je *cohors I Thracum Syriaca* (čijem je prefektu posvećen spom. br. 23), potom, kratko, *cohors I Montanorum* i onda, krajem II i u III v. *cohors II Aurelia Dardanorum*, čiji su pripadnici raznih činova ostavili o sebi svedočanstva na ravanskim natpisima. Sliku o antičkoj Ravni dovršava prikaz stanovništva, posmatran sa etničkog i socijalnog aspekta. Ogromna većina imena je rimska, dok ostatak čine grčka i, sasvim izuzetno, tračka i ilirska (po dva). Od posebnog značaja je i odeljak o Galerijevo Romulijani (Gamzigrad, str. 51–58), velikom otkriću D. Srejovića. Zahvaljujući njegovoj predusretljivosti su u ovoj svesci i objavljena dva epigrafska spomenika iz Romulijane (br. 114 i 115), od kojih je prvi upravo ono jasno i dugo očekivano svedočanstvo o antičkom nazivu ovog mesta. Na kraju Predgovora je osvrt na važne rudarske oblasti Bora i Majdanpeka (58–60).

Korpus natpisa radjen je prema pravilima primenjenim u ranijim sveskama *IMS*: izdavač vrši autopsiju svakog sačuvanog spomenika; izdanja prate dobre fotografije ili, za izgubijene natpise, njihovi prepisi; pouzdan sveobuhvatan komentar; analitički indeksi.

Medju važnijim epigrafskim novostima koje donosi ova sveska je dosad neposvedočen *prae(fectus) ter<r>rit(orii)*; iz opreza, čitanje je predloženo tek u kritičkom aparatu (br. 31). Medju božanstvima koja su poštovana u Timaku, pored onih uobičajenih u Rimskom carstvu, sreću se, prvi put u Gornjoj Meziji i trački *Sabazius* (br. 13) i *Ἡρα Σονκητηνη*, nazvana tako po antičkom imenu mesta u kom je imala svetište (dan. Čustendil; br. 101). Pored njih, zanimljiv je i fragment epitafa mladog Bitinca Agathoneikona, pronicljivo prepoznat kao metrički i srećno dopunjen (br. 54). Dopuna br. 112 rr. 7–8 *L[ici]ni k/a[rissimi]* izgleda prihvatljiva, jer se grafija *k* za *c* neretko sreće u ovoj svesci, upravo i za isti pridev. Sin je verovatno nosio očevo ime (umesto predloženog, u obzir dolaze i *Lupinus*, *Lycinus* i sl.) koje u r. 2 treba čitati *[Lici]ni*, a ne *[Bo]ni*. U poznom natpisu br. 113 izraz *vultu ac positi[o]ne decorus*, *positio* radije shvatamo kao odredbu za *corporis* (možda „lep likom i stasom“), a ne za *mentis* (izda-

vač). Na početku poslednjeg reda *možda* je stajalo *dep(osi)tus*. Među natpisima koji još čekaju razrešenje, navodimo jasno ispisano, još neprotumačeno *BAR/BAS* (br. 16).

Od jezičkih odlika natpisa, pada u oči vrlo čest izraz *se vivo*, upotrebljen najčešće pleonastično, ili bez slaganja u rodu ili broju sa subjektom ili predikatom. S tim u vezi, mislimo da je u br. 42 pogrešno dopunjeno *se su/pervivent[es]*, umesto *se su/pervivent[ibus]*, kako se sa sigurnošću može tvrditi prema *se viventibus*, sačuvanom u br. 83.

Korpusu – koji svedoči o zavidnoj izdavačevoj obaveštenosti i akribiji – bi se moglo staviti nekoliko primedaba tehničke prirode, mada se one ustvari odnose na koncepciju serije *IMS*. Korisniku bi bilo jednostavnije da je uz svaki natpis dato (makar okvirno) datovanje. Takodje bi uz epigrame dobro došli njihovi prevodi. Dalje, među indeksima bi mogao naći mesto i onaj posvećen jeziku (*grammatica*); takav postoji samo u vol. VI, *Scupi*, ed. B. Dragojević-Josifovska). Najzad, izgubljeni deo natpisa, koji je video neki raniji izdavač, morao bi biti označen podvlačenjem (napr. u br. 38).

Na kraju, ostaje da poželimo da što pre dobijemo i dve preostale sveske ovog toma, kao i vol. V, u kojem će biti obradjena bogata epigrafska gradja jugozapadnog dela provincije Gornje Mezije.

Milena Milin

Balkanološki institut SANU, Beograd